

Motion

1983/84:2596

Jan-Erik Wikström m. fl.

Forskning (prop. 1983/84:107)

Det svenska energisystemet genomgår f. n. en kraftig omvandling. I de riktlinjer för energipolitiken som riksdagen antog våren 1981 angavs som mål att användningen av olja skulle minska med ca 12 miljoner ton per år fram till år 1990. Den utveckling som skett sedan detta beslut togs pekar i riktning mot att målet också kommer att uppnås. Förverkligandet av 1981 års beslut kan dock bara betraktas som en etapp på vägen. Ytterligare åtgärder blir nödvändiga på 1990-talet för att bringa ned oljeberoendet till ännu lägre nivå.

Vidare har riksdagen beslutat att kärnkraften skall avvecklas år 2010 samt att ingen av de fyra orörda huvudälvarna i Norrland skall byggas ut för energiproduktion.

Som också påpekades i regeringens proposition inför 1981 års beslut innebär detta sammantaget att vi i början av 2000-talet måste basera vår energiförsörjning på sådana energikällor som f. n. används marginellt eller inte alls.

Det är i detta perspektiv man måste se på energiforskningen och dess vitala betydelse för landets ekonomi och fortsatta välstånd. Energiforskningen har därför de senaste tio åren haft en prioriterad ställning. Under denna tid har riksdagen antagit tre treårsprogram för energiforskningen. Det första programmet antogs av riksdagen 1975. Men det var först i och med att riksdagen beslutade om de två följande programmen, för perioderna 1978/79—1980/81 resp. 1981/82—1983/84, som anslagen lyftes upp på en verkligt hög nivå. Räknat per invånare så har Sverige under denna tid satsat mer än något annat land på forskning och utveckling av nya och förnybara energikällor. Framför allt inom områdena solvärme, vindenergi och biomassa har satsningarna i Sverige varit markant högre än någon annanstans.

En fortsatt snabb utveckling och omvandling av energisystemet är nödvändig för att riksdagens olika energibeslut skall kunna förverkligas. Därför bör statens insatser på forskning och utveckling även i fortsättningen ligga på en relativt hög nivå. Stora insatser är nödvändiga både på projekt som kan bli kommersiellt gångbara på kort och medellång sikt samt på den mera långsiktigt relaterade grundforskningen.

Den kunskapsnivå vi nått genom de hittillsvarande insatserna ger dock möjlighet att effektivare styra resurserna till sådana områden där förutsättningarna för framtida tekniska och kommersiella tillämpningar i dag ser ut att vara gynnsamma. På några områden har forskningen visat att för-

hållandena i vårt land inte är sådana att en bredare introduktion med rimliga tekniska och ekonomiska förutsättningar kan förväntas.

Forskningen skall bl. a. ge oss kunskap om olika energikällors användbarhet. Ibland innebär forskningsresultaten att vi måste dra slutsatsen att en viss energikälla inte är värd att satsa vidare på. När detta händer inom energiområdet har vi ofta på senare tid fått höra anmärkningar som t. ex. att energiforskningen tilldelats för stora resurser, att onödiga och dåliga projekt startats och genomförts, att kvalitetskraven varit för låga etc. Vi utesluter inte att detta varit fallet vid några tillfällen. Men det förtjänar att understrykas att energiforskningen f. n. genomförs under speciella och extraordinära omständigheter.

På bara några få år skall vi till följd av folkomröstningsresultatet och några andra riksdagsbeslut till stora delar omvandla vårt energisystem. Nya produktionsformer för energi, som vi i dag vet väldigt litet om, måste i stor omfattning in i systemet. Det säger sig självt att detta är omöjligt att åstadkomma utan gigantiska forsknings- och utvecklingsinsatser. Forskning innebär alltid ett visst mått av risktagande. Vi kan i stort sett aldrig vara säkra på resultaten. Att det med dessa förutsättningar kommer fram en del negativa resultat samt att vissa projekt misslyckas är det inte mycket att säga om. Dessa misslyckanden ger oss också ovärderlig kunskap.

Regeringen behandlar i det avsnitt i propositionen som rör energin väsentligen två huvudfrågor, nämligen organisationen och energiforskningsprogram för perioden 1984/85—1986/87. Vi behandlar dessa frågor nedan var för sig.

Organisationsfrågan

1981 tog riksdagen beslut om en ny myndighetsorganisation på energiområdet. Beslutet togs för att åstadkomma en effektivare och bättre samordnad organisation. De flesta myndigheter och andra organ som dittills verkat hade skapat eller fått väsentligen förändrade arbetsuppgifter i och med 1973-1974 års oljekris. Den organisationen hade dock med tiden blivit alltmer splittrad. Ibland var ansvarsfördelningen oklar.

Riksdagens beslut innebar att statens energiverk inrättades. Vid sidan av verket skulle den nya organisationen bestå av ytterligare två organ, oljeersättningsfonden som skulle administrera statens stöd till investeringar i oljeersättande åtgärder samt energiforskningsnämnden som skulle handha långsiktiga och övergripande uppgifter för energiforskningen. Senare har riksdagen efter förslag från den nuvarande regeringen och mot folkpartiets avstyrkan, beslutat att oljeersättningsfonden skall uppgå i verket.

Vid organisationsförändringen fördes de forskningsuppgifter, som dittills handlagts av nämnden för energiproduktionsforskning (NE) och som rörde kort och medellång sikt, till statens energiverk. De uppgifter som handlades av delegationen för energiforskning (DFE) och de resurser som

fanns för långsiktigt inriktad verksamhet hos NE sammanfördes till den nya myndigheten energiforskningsnämnden.

Motiven för denna ordning var att undvika att den långsiktigt inriktade forskningen skulle komma i skymundan. Föredragande statsrådet anförde att risk för detta skulle finnas om dessa uppgifter fördes till ett verk där åtgärder på kort och medellång sikt prioriteras.

Energiforskningsnämndens uppgift har varit att bevaka forskningsfrågor av långsiktigt intresse inom hela energiområdet, planering och lämnande av stöd till viss långsiktig forskning vad gäller energitillförsel, ansvaret för programmet Allmänna energisystemstudier, frågor för och inriktning av fortsatt forskning och utveckling inom energiområdet samt fortlöpande utvärdering av energiforskningen.

Konkret har detta bl. a. inneburit att nämnden haft ansvaret för delprogrammen Teknikbevakning och Fusionsenergi inom programmet Energitillförsel. Av nämnden har dessa sammanförts till ett program kallat Långsiktig energitillförsel (LET). Nämnden har också som ovan påpekats svarat för programmet Allmänna energisystemstudier (AES). Vidare har nämnden, i enlighet med sitt övergripande ansvar för energiforskningen, i ett planeringsunderlag till regeringen lämnat sin syn på vissa övergripande och långsiktiga frågor och på avvägningen av de statliga insatserna under kommande treårsperiod.

Vi anser att de motiv som anfördes vid 1981 års beslut, för att lägga den långsiktiga energiforskningen utanför statens energiverk, i allt väsentligt fortfarande kvarstår. Det är anmärkningsvärt att regeringen så snabbt föreslår en ny organisation. Det har inte framkommit några skäl, som inte var kända vid 1981 års beslut, för den organisation regeringen nu föreslår. Det finns heller inget som inträffat under tiden som motiverar ett sådant steg.

Vi anser det dock på sikt motiverat att energiforskningen integreras med övrig forskningsverksamhet och att organisationen övergår i, för den här typen av verksamhet, mer normala former. Den organisation energiforskningen tidigare haft och även har i dag beror i hög grad på det behov som funnits av att snabbt få i gång forskningsprojekt och att dessa genomförs effektivt.

Dessa behov är alltjämt starka och därför borde enligt vår uppfattning energiforskningsnämnden fått fortsätta den nu påbörjade verksamhetsperioden ut.

I det läge som nu uppstått vill vi emellertid föreslå en annan lösning. Redan regeringens beredningsarbete inför och förslag i propositionen har åsamkat verksamheten vid energiforskningsnämnden sådan skada, att det gör det svårt att nu fortsätta i oförändrade former.

Det förslag som regeringen lagt är dock enligt vår uppfattning det sämsta tänkbara och bör bestämt avvisas. Regeringen föreslår att EFN upphör som särskild myndighet och förs samman med energiverket. Man

avser att inrätta en forskningsenhet inom verkets avdelning för frågor om bl. a. energianvändning, analyser och prognoser.

Med den föreslagna ordningen finns det uppenbara risker att det långsiktiga perspektivet kommer i skymundan. Det som skulle varit forskning riskerar att bli utrednings- och utvecklingsverksamhet.

Vi tar i stället statens energiverks eget förslag, framfört i verkets yttrande över bl. a. EFN:s förslag till nytt energiforskningsprogram (1983-09-28), som utgångspunkt för att föreslå en organisation. Verket anförde i denna skrivelse: "Anslagen till grundläggande forskning bör i sin helhet överföras till och integreras i NFR:s och STU:s ordinarie anslag, liksom den långsiktiga delen av anslaget till teknikbevakning. Den vetenskapligt motiverade delen av programmet allmänna energisystemstudier bör föras över till samhällsvetenskapliga forskningsrådet."

Det bör dock kompletteras enligt följande:

Delprogrammet geotermi inom LET bör gå till energiverket. Vi biträder regeringens förslag att överföra ansvaret för fusionsforskningen till HFR. Vi är tveksamma till om samhällsvetenskapliga forskningsrådet är rätt instans för AES-programmet. Det bör prövas om inte forskningsrådsnämnden (FRN) är lämpligare. Inom FRN har det tidigare bedrivits systemstudier på energiområdet. Till FRN bör i så fall också det AES-råd som nu är knutet till programmet föras. De projekt inom AES som rör kommunal energiplanering bör dock föras till statens energiverk.

Den organisation av energiforskningen som blir följden av detta och tidigare beslut innebär att statens energiverk får ett stort ansvar för forskningen, framför allt den som är inriktad på kort och medellång sikt. Vi anser därför att ett vetenskapligt råd bör knytas till energiverkets forskningsverksamhet. Rådet bör utses av regeringen och bestå av vetenskapligt meriterade forskare. Rådets främsta uppgift bör vara att diskutera större forskningsprojekt i energiverkets regi. Men det bör även yttra sig i vissa övergripande energiforskningsfrågor där energiforskningsnämnden i dag har ett ansvar. Detta gäller t. ex. de treåriga energiforskningsprogrammen.

Energiforskningsprogrammet

I reala termer innebär regeringens förslag en kraftig neddragning jämfört med föregående treårsperiod. Förslaget ligger ungefär på den nivå som energiforskningsnämnden bedömt som en miniminivå för kommande period. Enligt EFN skulle denna miniminivå innebära "en i förhållande till nuläget medvetet kraftigt sänkt ambitionsnivå på många områden vad gäller stöd till teknikutveckling, större försök och försöksanläggningar m. m. Det innebär också att energiforskningsstödet till några områden praktiskt taget avvecklas."

I propositionen motiveras den relativt låga nivån med "att den dels skall ses mot bakgrund av de stora insatser som totalt sett görs inom energisek-

torn, dels skall betraktas utifrån behovet av att skapa utrymme för mer långsiktiga satsningar inom den grundläggande forskningen utanför huvudprogram Energiforskning”.

För vår del anser vi i likhet med regeringen att det finns skäl att något minska resurserna för forskningsinsatser inom energiområdet. Detta främst beroende på att tidigare verksamhet nu gett oss kunskap att hårdare prioritera insatserna till de mest angelägna och lovande områdena.

Det saknas dock möjligheter att utifrån ett sådant perspektiv bedöma regeringsförslaget. I propositionen saknas helt ett övergripande strategiskt resonemang om vilka områden som nu bedöms som intressanta och därför bör prioriteras. Det är väldigt svårt att skapa sig en bild av vilka insatser som planeras. Det är endast ramarna för huvudprogrammet som anges. Det finns inga som helst delprogrambelopp angivna.

Det finns inga referenser till EFN:s maximimedel eller miniminivåer, inte heller till programorganens fyra olika nivåer.

När det gäller huvudprogrammet teknikbevakning så finns över huvud taget inget belopp angivet. Föredragande statsråd anser dock programmet vara av stor betydelse och föreslår att ansvaret för det förs över på statens energiverk. Frågan är dock: skall energiverket klara programmet på sitt ordinarie anslag eller skall man tillföras nya pengar? Propositionen ger ingen vägledning.

Det är orimligt att riksdagen skall ta ställning till energiforskningen på ett sådant diffust och kient underlag. Vi föreslår därför att riksdagen beslutar om ett forskningsprogram i huvudsak i enlighet med energiforskningsnämndens miniminivå.

På två områden anser vi dock att detta förslag bör justeras. Det gäller för det första programmet för Energiskogsodling, som bör utvidgas. För det andra så är det en del insatser som rör alternativa drivmedel, där vi anser att man bör välja en lägre nivå.

Från många håll har det knutits förhoppningar till energiskogen som den nya energikälla som skall göra en fortsatt omfattande oljeersättning möjlig. Energiskogen hör enligt vår uppfattning till de mera lovande nya energikällorna men den är samtidigt en av de mest osäkra. Det är därför angeläget att vi snarast skaffar oss ett omfattande och säkert beslutsunderlag för att rätt kunna bedöma energiskogens potential och ekonomi.

Mot den bakgrunden anser vi att insatser bör göras i enlighet med NE:s (nämnden för energiproduktionsforskning) nivå 4 för energiskogsodling. Det innebär att storförsökens omfattning kan fördubblas. Försök med energiskogbruk som en integrerad del av kommunal/industriell energitillförsel inleds. Ytterligare maskinutveckling inryms också. Detta gör enligt NE, att förutsättningarna för omfattande introduktion av energiskog blir väsentligt bättre.

Det pågår i Sverige i dag en relativt omfattande forskning och utveckling inom området alternativa drivmedel. Denna verksamhet finansieras en-

dast delvis inom energiforskningsprogrammet. Inriktningen är f. n. att statsmakterna omkring 1988 skall ha ett tillräckligt underlag för beslut om introduktion av alternativa drivmedel.

Under 1970-talet när de första planerna drogs upp för forskning och utveckling på detta område var det välmotiverade satsningar. Utvecklingen på oljemarknaden var dramatisk med kraftiga prishöjningar och en osäker försörjningssituation. Nu har emellertid läget på de internationella energimarknaderna ändrat karaktär. Prisutvecklingen är stabil och flera nya leverantörer har tillkommit.

Detta innebär inte att vi anser att vi bör ompröva grunderna för energipolitiken. Vårt oljeberoende är fortfarande alldeles för stort och bör genom kraftfulla åtgärder pressas ned. Men vi anser att dessa åtgärder inom överskådlig tid bör koncentreras till att ersätta eldningsolja.

Det är knappast troligt att vi före sekelskiftet får uppleva förändringar på energimarknaderna som motiverar en övergång från bensin och dieselolja till nya s. k. alternativa drivmedel. Tvärtom så kommer produktionskapaciteten i Väst Europa för lättare petroleumprodukter att byggas ut de närmaste åren. Flera anläggningar för katalytisk krackning planeras. Detta innebär att vi har och kommer att få en överkapacitet på raffinaderisidan. I Sverige tas OK:s nya anläggning i drift 1985.

Denna utbyggnad sker samtidigt som alla prognoser tyder på att förbrukningen av drivmedel de närmaste åren i alla fall inte kommer att öka.

Ett ytterligare argument för att koncentrera de oljeersättande åtgärderna till eldningsoljan är att det internationella beroendet på drivmedelssidan i stort sett omöjliggör en ensidig svensk övergång till t. ex. metanol.

Det innebär att vi anser att nya forskningsinsatser på området alternativa drivmedel f. n. inte är motiverade. De som har påbörjats bör dock i huvudsak slutföras, om möjligt i begränsad omfattning. Det gäller bl. a. försöksverksamheten med M 100.

Enligt vår mening är det inte försvarligt att under de närmaste åren satsa ekonomiska resurser på en demonstrationsanläggning för förgasning i Sverige. En sådan skulle uppskattningsvis kräva en investering på 200—300 milj. kr. Det medför i sin tur att forskningsinsatserna på områdena förgasning av biobränslen resp. skiffer kan ges en mindre omfattning än vad regeringen föreslår. När det gäller skiffer anser vi, av skäl som anges nedan, att verksamheten bör avvecklas.

Försöksverksamhet med förgasning av kerogen för betanolframställning har bedrivits. Kerogen finns i de svenska alunskiffrarna. Det finns flera skäl, förutom de redan nämnda som hänger ihop med drivmedelsmarknaden i stort, att den verksamheten avvecklas. Enligt de bedömningar som gjorts kommer framställning av metanol från kerogen att bli dyrare än t. ex. produktionskostnaderna i ett eventuellt Nynäskombinat eller om man använder naturgas som råvara. Miljökonsekvenserna av brytning av alunskiffrarna är omfattande. Dessutom är tillgångarna begränsade, så att

de endast till en del skulle kunna fylla behovet av metanol på en eventuell svensk marknad.

Mot denna bakgrund bör besparingar, som är nödvändiga för att täcka dels vår föreslagna högre ambitionsnivå för programmet Energiodling, dels den yrkade ökningen av antalet doktorandtjänster m. m. som föreslås i vår motion angående utbildningsdepartementets verksamhetsområde, göras i huvudprogrammet Energianvändning i fordon och delprogrammet Bränsleförädling m. m. under huvudprogrammet Energitillförsel. Vi uppskattar besparingsmöjligheten till netto ca 25 milj. kr.

Hemställan

Med hänvisning till vad ovan anförts hemställs

1. att riksdagen med avslag på proposition 1983/84:107 förslag som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts beträffande den framtida organisationen av energiforskningen,
2. att riksdagen beslutar att ett vetenskapligt råd knyts till statens energiverk i enlighet med vad i motionen anförts,
3. att energiforskningen för gällande programperiod baseras i huvudsak på den av energiforskningsnämnden förordade miniminivån med de ändringar däri beträffande forskning om energiskog och drivmedel som föreslås i motionen.

Stockholm den 20 mars 1984

JAN-ERIK WIKSTRÖM (fp)

JÖRGEN ULLENHAG (fp)

KERSTIN EKMAN (fp)

KARL ERIK ERIKSSON (fp)